

ÍRÁSTUDÓK FELELŐSSÉGE

Az októberi nagy fordulat után most majd új életrajzok és önéletrajzok íródnak, s ez nagyon mulatságos lesz

Országok, népek, nemzetek nagy sorsfordulóiban, mint amilyen az október 5-ei, rendszerdöntő népi forradalom volt Jugoszláviában, óhatatlanul a figyelem kereszttüzébe került az írástudók, tágabb értelemben véve az értelmiségi elit szerepe és felelőssége az eseményekben, mi több, azok előzményeiben és utóhatásában egyaránt. Így volt ez a történelemben általában, hadd ne hivatkozzunk az ismert történelmi példákra (időrendben visszafelé haladva: 1989, 1968, 1956, 1917, 1848, 1792), s így van ma is. Napjaink jugoszláviai, igazában véve szerbiai eseményeiben, amelyek a szemünk előtt játszódtak le, a forradalmi tettet végrehajtó, pusztító népharag, ez a spontán népi lázadás több forrásból táplálkozott. S ha elsőként az általános elégedetlenséget meg a lesújtó reményvesztettséget említjük, a továbbiakban elkerülhetetlenül a politikai-értelmiségi elit szerepe és felelőssége is terítékre kerül az események valamennyi szakaszában.

A kérdéskörrel kapcsolatban Végel László ez év október 15-én interjút adott a prágai Szabad Európa Rádió munkatársának. A szerb nyelvű interjúban Végel elemző áttekintést nyújtott a történeletről, és elmondta, hogy a szerbiai választóttestület egy része, egészen bizonyosan, egy másféle, modern, európai országot akar magának, tehát liberális demokráciában kíván élni. A másik része nem evezett a politika vizeire, egyszerűen látta a naponta növekvő nyomort, s az emberek tudták, hogy az még nagyobb lesz. Az utcára vonultak hát, hogy mentsék a pusztá életüket. A harmadik része az a csoport, amely Milošević leváltását követelte, de nem azért, mert nem értett egyet azokkal az alapvető eszmékkel, amelyeket ő képviselt, hanem mert úgy látta (és ma is úgy gondolja), hogy ügyetlenül, dilettáns módon próbálta valóra váltani őket. Ennek a csoportnak tehát nem afelől merültek fel kételyei, hogy az ügy igazságos volt-e, vagy sem, hanem azt rója fel, hogy nem győzött. Ez az alapeszme, melyből a Milošević-ellenes érzület táplálkozik, ez egyesítette egy akaratban a polgári lakosság nagy többségét, de amikor ez megtörtént, azonnal kiderültek a nézetkülönbségek, ami ilyen körülmények között természetes.

Hogy hol van mindebben a politikai elit?

A baj az, hogy olyan politikai elitünk van, s ez különösen a 90-es években vált nyilvánvalóvá, amely nincs azon a szinten, nem olyan formátumú, hogy a legjobb módon kivezesse a társadalmat a válsághelyzetből. Emellett külön tehertertele ennek az elitnek a tradíció. Ne feledjük, hogy a Szerbiai Demokratikus Ellenzék (DOS) vezéralakjainak többsége hosszú tanulmányokat, egész könyveket írt ezekről a kérdésekről. Általánosságban, ami az államot illeti, úgyszólván azonos nézeteket vallottak Miloševićtel. S noha ebben az időszakban már politikai harcban álltak vele, mégsem számoltak le idejében a maguk nyomasztó örökségével. Természetesen ehhez a csoporthoz tartozik a médiavilág értelmiségének egy része is, a közélet alakjai, akik tegnap még azt mondták valamire, hogy fehér, ma pedig azt, hogy ami fehér volt, ma fekete, és megfordítva. Ott tartunk, hogy ez a réteg banalizálja a változásokat, márpedig az effajta hozzáállás nagy akadály lesz a küszöbönálló tranzíciónak. Ahhoz, hogy ez a társadalom, ez az ország átessen egy ilyen átalakuláson, sokkal jobban el kellene gondolkozni a nép felzúdulásán. Nem elég csupán hivatkozni a népre, nem elég csupán hálálkodni neki, amit minden este hallunk, hanem itt az ideje, hogy a politikai elit végre szembesüljön önmagával, s ily módon fejezze ki hálóját, mellyel a népharagnak tartozik. Ez az elit felelős azért is, hogy végre ne csak másban keresse a hibát, hanem magában is, hiszen legfőképpen eddigi magatartása gátolta, hogy a változások előbb is bekövetkezhessenek. Mindenkinek rá kell ocsúdnia, hogy demokráciánk egyedül akkor szilárdulhat meg, egyedül akkor mondhatjuk, hogy mélyreható lépéseket tettünk, ha majd nyíltan hirdethetjük, hogy nem egy emberről, nem egy klikkről, nem egy szűk körű nómenklatúráról van szó, hanem egy ideológiáról, melynek legfőbb lendítőereje a nacionalizmus volt. Mivel azonban a nacionalizmus elburjázott, elhaltalmasodott, így történt, hogy szembekerült a demokráciával, mi több, a nacionalizmus fontosabb lett, mint a demokrácia. Pedig szerintem úgy a legjobb, ha a demokrácia meg a nemzeti önzonosság-tudat összhangban van egymással olyképpen, hogy közben nem tévesztjük szem elől, hogy a demokrácia meg a szabadság, a közösségi meg az egyéni szabadság a legfontosabb, és nincs az a nemzeti érdek, amely fölöttük áll. S azt sem, hogy egyetlen csoport nemzeti érdeke sem lehet fontosabb mások szabadságánál. Ez a többségi nemzetre is érvényes. A demokráciának vannak bizonyos alapelvei, amelyek mindenkire nézve érvényesek. A mai, új politikai irányvétel, úgy látom, kerüli ezt a dolgot, nem akar szembenézni a kisebbség jogaival. Ha rajtam múlna, a tennivalókat a politikai kisebbségeken kezdeném. Hiszen láttuk, az eltelt tíz esztendőben populista közhangulat uralkodott, aminek eredményeképpen kialakult egy többség, mégpedig a parlamenti választásokon. Milošević általában 60–70 százalék szavazatot kapott, néha kevesebbet, máskor többet, de mindig megszerezte a többséget. Ugyanakkor sehol, semmilyen alkalommal, alkotmányjogi vitákban sem, soha egy szó el nem hangzott arról, mi legyen azokkal az emberekkel, közösségekkel, pártokkal, akik, illetve amelyek nem nyerték el a többséget, veszítettek a választásokon. Leggyakrabban azt hallottam, hogy mi, mármint a többség, bármit megengedhetünk magunknak. Hát ez nem igaz.

S itt merül fel a felelősség kérdése. Létezik egy réteg, amely az egész felelősséget legszívesebben egy ember, Milošević nyakába varrná. Az ő felelősége, természetesen, megállapítást nyert. A nép állapította meg. Ehhez nincs mit hozzátenni. De nem lenne elég, ha ugyanakkor nem beszélénk bizonyos

politikai rendszerek, eszmék, ideológiák felelősségéről is egyszersmind. Ha valaki még ma is úgy tartja, hogy a központosító állameszme az egyedül üdvözítő, attól még lehet Milošević ellenlábas, s legfeljebb a klikket marasztalja el a helyzetért, az ilyen ember lényegében mégis a régi rendszer híve maradt. Ha továbbra is egynemzeti szellemben, nem pedig a nemzeti pluralizmus kategóriáiban gondolkodik, akkor is egy bizonyos politikai filozófia hívének tekinthető. Azt akarom mondani, hogy most – s egyáltalán nem tartom túl korainak – megindul majd a vita azokról a zászlós eszmékről, amelyeken az eddigi rendszer alapult, s ebből kiindulva kell majd felépíteni az új világot. Mért gondolom, hogy nem korai? Azért, mert az igazság megszilárdítja a demokratikus törekvéseket, nem pedig gyengíti. Sokan úgy vélekednek mostanában, még nem jött el az igazságok ideje, ne beszéljünk róluk, előbb győznünk kell. Nem, a győzelem tartósabb és teljesebb lesz, ha az igazsággal együtt vívjuk ki, nem pedig ki-ki a maga igazságával.

Ha pedig újjólag megállapítjuk, hogy az értelmiségi elit, az íróársadalommal karöltve, nagy szerepet játszott a közép-kelet-európai változásokban, s hogy az itteni, honi értelmiségi élgárdának hasonlóan jelentős szerepe volt a miloševići politikában, méltán feltehető a kérdés, milyen szerep vár ez utóbbira a legújabb változások idején. A szerb értelmiségi elitnek, szerintem, most rendkívül nehéz a dolga. Kénytelen lesz végiggondolni azt az utat, melyet a totalitarizmustól a demokráciáig megtett. Számosan nekigyürkőznek majd az új életrajzoknak és önéletrajzoknak, s ez, gondolom, roppant mulatságos lesz. Mégis, tudnunk kell, hogy az értelmiség zöme a letűnt rendszer híve volt, több-kevesebb fenntartással.

Lejegyezte: BORBÉLY János